



<https://doi.org/10.15407/uhj2025.06.088>

УДК 929:347.965:355

Василь ДАНИЛЕНКО

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри філософії,

Національна академія Служби безпеки України (Київ, Україна)

vasyl.danylenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3535-9980>

Юрій ПЛЕКАН

кандидат історичних наук, доцент,

директор Музею історії міста Коломиї (Коломия, Україна)

ura.plekan@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1892-2946>

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ Т. ДАНИЛІВА ТА ЙОГО ЛИСТУВАННЯ З А. ГОНЧАРЕНКОМ

Мета — розкрити життєвий шлях громадського діяча, одного із засновників і генерального секретаря Союзу українців у Великій Британії Т. Даниліва у світлі архівних документів та листування з командиром українських частин у бою під Крутами 29 січня 1918 р. А. Гончаренком. **Методологічна основа** — контент-аналіз джерел, історико-біографічний і просопографічний аналіз, методи історико-генетичний, імагологічний, кейс-стаді. **Наукова новизна**. На основі вперше введених у науковий обіг архівних документів і віднайдених матеріалів особового походження уточнено й розширено біографічні відомості про Т. Даниліва та його оточення, показано подвижницьку діяльність, спрямовану на утвердження у країнах Європи й Америки правди про визвольний рух в Україні, зокрема про бій з більшовицькими військами під Крутами. **Висновки**. Т. Данилів — відданий прихильник ідеї українського національного визволення. Важкі умови міжвоєнного лихоліття на західноукраїнських землях, де він

Цитування: Даниленко В., Плекан Ю. Життєвий шлях Т. Даниліва та його листування з А. Гончаренком. *Український історичний журнал*. 2025. № 6 (585). С. 88—101. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.06.088>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

народився та виріс, жорна радянських репресій, Друга світова війна й життя на чужині не зламали волі Т. Даниліва. Він став одним із фундаторів Союзу українців у Великій Британії, однодумцем колишнього командира українських частин у бою під Крутами А. Гончаренка й популяризатором подвигу української молоді. Крізь призму архівних документів та епістолярної спадщини повніше вимальовуються життєвий шлях і заслуги Т. Даниліва у збереженні національної ідентичності, історичної пам'яті нашого народу.

Ключові слова: *Теодор Данилів, Аверкій Гончаренко, громадська діяльність, еміграція, Союз українців у Великій Британії, життєпис, епістолярій, бій під Крутами.*

Теодор Данилів народився 19 липня 1909 р. на Галичині, у с. Нагірянкя Бучацького повіту. Ще у шкільному віці він називав себе Тадеєм — теофорним іменем грецького походження, похідним від Теодор (Феодор), що було характерним для українського й польського культурного простору. Сучасні дослідники в енциклопедичних і довідкових виданнях, у вкрай нечисленних публікаціях про нього на основі методів аналогії та реконструкції інколи зазначають ім'я Теодор-Тадей, уважаючи це беззаперечним елементом європейської традиції [1, с. 201]. Гіпотетично в такому поєднанні воно могло використовуватись у церковному, родинному чи регіональному середовищі. В метричній книзі Галицького намісництва, у виявлених документах і матеріалах офіційних органів, а також в особистому листуванні подвійне ім'я Даниліва не зафіксоване. Так, у метричній книзі зазначені Теодор і його батьки — Данилюк (Данилів) Георгій Стефанович та Костоловська Катерина Антонівна¹.

У сім'ї було п'ятеро дітей. Батьки мали лише початкову освіту, були глибоко віруючими людьми, греко-католиками. Теодорові минало сім років, коли не стало батька. Незважаючи на складні повороти долі — ув'язнення й заслання, вимушені переміщення вдалині від рідної землі, участь у Другій світовій війні, йому судилося прожити понад 93 роки. Як активного вірянина Української греко-католицької церкви, громадського діяча, журналіста його добре знали закордонні українці. На Батьківщині про нього докладніше стало відомо після публікації у 2000 р. книжки [2], виданої ще 1983 р. в Канаді англійською мовою². Її автор — канадський священник і письменник Е. Трембляйн, якому імпонували греко-католицькі традиції й усе, що робив Т. Данилів в еміграції для Української церкви. Праця написана з яскравим акцентом на ці аспекти на основі матеріалів редактованого останнім кварталника «За нашу майбутність», особистих контактів, наданих документів. В українському виданні, зокрема, вміщено датовану груднем 1999 р. автобіографію під назвою «Мій життєпис і моя суспільно-громадська діяльність». Чи то вже поважний вік, чи природна скромність як одна з чеснот Т. Даниліва, не дали йому змоги розлогіше висвітлити хроніку особистого життя й суспільної праці. На цих неповних джерелах ґрунтуються біографічні відомості про нього головню як оборонця української духовності та церкви, залишаючи поза увагою факти з архівних документів про політичні погляди й конкретні дії національно-патріотичного дія-

¹ Державний архів Тернопільської обл. (далі — ДАТО). Ф. 487. Оп. 1. Спр. 664. Арк. 328.

² Див.: Tremblay E. Teodor Danyliw to the glory of Ukrainians and of the Human Person. Duck Lake: Icon Press, Sask., 1983. 132 p.

ча. З поля зору дослідників випали також важливі віхи життя, взаємини з емігрантами — колишніми учасниками Української революції 1917—1921 рр.

Для формування особистості Т. Даниліва багато важили роки навчання в Бучацькій польській гімназії, де він здобув початкову та середню освіту. Українці тут становили близько чверті, хоча населення повіту в більшості було саме українським. Доброту й терпіння як риси характеру, відданість служінню національній церкві та народу Т. Данилів запозичував на уроках о. Адріана Добрянського. За спогадами сучасників, гімназійна молодь активно вливалася в національно-культурне життя краю. 23 квітня 1923 р. Т. Данилів записався у пластову організацію та, склавши присягу³, отримав псевдо «Прудкий Журавель». Члени заснованого при державній гімназії осередку, крім іншого, виїжджали у села для проведення українських свят і вистав, упорядкування могил січових стрільців, зустрічей із місцевою молоддю, що мало великий вплив на формування її національної свідомості. З часом одні випускники йшли здобувати вищу освіту в більші міста, інші долучалися до праці в місцевих українських установах [3, с. 212—213]. Від 1924 р. через заборону «Пласту» організація продовжувала діяти в підпіллі. Таємні заняття та зустрічі пластуни проводили в будинку бучацького пароха о. Діонізія, діда майбутнього українського дитячого письменника В. Нестайка [4].

Прагнення мати юридичну освіту привело Т. Даниліва в 1927 р. до Львівського університету. На початку листопада 1928 р. польська поліція на шість тижнів заарештувала юнака за підозрою в належності до Української військової організації. Загалом було затримано 34-х учасників демонстрації у Львові на честь 10-річчя повстання з метою встановлення української влади на західноукраїнських землях (Листопадовий чин)⁴. У них вилучили чимало примірників щомісячника УВО «Сурма», інформаційні матеріали, кореспонденцію, холодну й вогнепальну зброю⁵. Слідство встановило належність кількох осіб на чолі з Р. Сушком до діяльності УВО, а інші, серед них і Т. Данилів, входили до групи Української національної молоді⁶, яка невдовзі стала співзасновницею Організації українських націоналістів. Він був останнім курінним таємного пластового куреня в Бучачі, підтримував зв'язок із Головною пластовою командою у Львові [5, с. 278—279].

Утиски та переслідування поліції змусили студента перевестися зі Львівського до Краківського університету й у такий спосіб отримати ступінь магістра права. Пізніше Т. Данилів зазначав, що закінчив у 1931 р. відділ юридичного факультету Львівського університету⁷. Здобувши освіту, він, за спогадами сучасників, виграв кілька судових справ і невдовзі мав репутацію ерудованого адвоката⁸.

³ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі — ЦДАІАЛ України). Ф. 389. Оп. 1. Спр. 165. Арк. 8.

⁴ Державний архів Львівської обл. Ф. 121. Оп. 3. Спр. 235. Арк. 8.

⁵ Там само. Арк. 6.

⁶ Там само. Ф. 11. Оп. 29. Спр. 561. Арк. 44 зв.

⁷ ДАТО. Ф. Р-3429. Оп. 3. Спр. 1433. Арк. 7.

⁸ Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України (далі — ГДА СЗР України). Спр. 12756. Т. 1. Арк. 24.

У 1930-х рр. був одним з активістів філій українських товариств, зокрема «Сільський господар», Союзу українських кооперативів, «Українська бесіда», «Луг», секретарем філії товариства «Просвіта» в Бучачі, потім у Збаражі. В 1932 р. його вдруге заарештували. Цього разу — для проведення очної ставки під час процесу над членами ОУН [2, с. 125].

Т. Данилів енергійно, із завзяттям ставився до громадських справ на теренах Галичини, практикував юридичну діяльність, відкривши в Бучачі власну адвокатську контору («канцелярію»). У 1933 р. став членом повітового Комітету порятунку України, разом із соратниками проводив акції протесту проти Голодомору в УСРР і, за дорученням комітету, організовував зі священниками панахиди на знак протесту проти «політичних переслідувань українців у СРСР»⁹. Водночас глибоко цікавився історією визвольної боротьби, героїкою Української революції 1917—1921 рр. Зі студентських років, зокрема, відстежував публікації про Крути, виступав у товариствах на цю тему.

Крім сформованих з юних літ стійких переконань, на Т. Даниліва, очевидно, вплинула активізація у 20-річчя бою під Крутами громадськості, особливо молоді, студентів, згуртованих навколо церкви¹⁰. Масовий рух у Львові, Станіславові, Перемишлі та навколишніх селах у січні 1938 р. засвідчив глибоку духовну єдність українців Галичини та Наддніпрянщини у спільній боротьбі за національне визволення. У Львові представники молодіжних організацій запросили до виступу колишнього командира українських частин у бою під Крутами Аверкія Гончаренка (1890—1980 рр.), котрий від 1922 р. проживав у Станіславові, працюючи у сільськогосподарській кооперації¹¹. В Бучачі на зібранні Міщанського братства (культурно-просвітницького товариства національно свідомих українців) промову про подвиг молоді в тих подіях виголосив Т. Данилів¹². Братство очолював адвокат М. Гринів, який узяв на стажування випускника університету й допоміг йому зробити кар'єру. Натхнення додали спогади сотника А. Гончаренка, опубліковані 1938 р. у Варшаві у збірнику «За державність». Яскрава переконлива розповідь від першої особи про перебіг бою під Крутами закінчувалася словами, які не могли залишити байдужим жодного українця: «Бойовий наказ наша молодь виконала, а пам'ять [про] полеглих оповита ореолом слави і стала взором для майбутніх поколінь! Взоруй же, наша молоде, на своїх попередників з-під Крут і завжди у своїх починаннях пам'ятай, що найсвятішим для нас було, є і буде — не 3-й Інтернаціонал, а Бог і Україна!» [6, с. 152].

Місцева польська влада уважно відстежувала політичні акції у краї. 23 жовтня 1938 р. понад 300 українців вирушили до Бережан, щоб продемонструвати свою солідарність із самостійницьким рухом у Карпатській Україні. Зібрання було скоординованим. Біля греко-католицької церкви лунали виступи й антипольські

⁹ ДАТО. Ф. Р-3429. Оп. 3. Спр. 1433. Арк. 2.

¹⁰ Державний архів Івано-Франківської обл. Ф. 69. Оп. 1. Спр. 873. Арк. 1а—2а, 10.

¹¹ Музей історії міста Коломиї. Колекція документів особового походження (далі — МІМК. КДОП). Од. зб. 75, 85.

¹² ДАТО. Ф. Р-3429. Оп. 3. Спр. 1433. Арк. 12 зв.

гасла, вигуки «Слава Україні!». Дійшло до збройної сутички з поліцією, внаслідок чого чотирьох молодих людей важко поранено, до 80 осіб заарештовано¹³. 6 березня 1939 р. встановленого організатора виступу В. Сенківа, в якого вилучили зброю, засудили до 2,5, а Т. Даниліва — до 1 року ув'язнення із зарахуванням попереднього строку затримання¹⁴. З початком Другої світової війни Т. Данилів, М. Гринів і Р. Слюсар (усі — бучацькі адвокати) отримали наказ не залишати місця проживання та раз на день з'являтися до поліції [7, с. 1—2].

Набагато жорстокішими виявилися репресії з боку радянських «визволителів». 25 січня 1940 р. Т. Даниліва заарештували. Цікаво, що у кримінальній справі, відкритій за ст. 54-10 КК УРСР («контрреволюційна антирадянська пропаганда й агітація») його записали на російський лад «Фёдором Даниловым». Постанову про арешт виніс слідчий Бучацького райвідділу НКВС УРСР Гнатюк, санкціонував її прокурор Терех, а затвердив начальник відділу молодший лейтенант держбезпеки Васильєв. Заарештований продемонстрував свій національний характер і протоколи допитів підписував українською — «Федір Данилів».

Підставою для обшуків та арешту послужила документація державної поліції Польщі, на основі якої в новоствореному Бучацькому райвідділі НКВС УРСР дійшли висновку, що Т. Данилів від 1928 р. належав до «контрреволюційних організацій» та «вів агітацію проти радянської влади й комуністичної партії більшовиків». Абсурдність звинувачення полягала в тому, що до таких дій прирівнювалась агітація за українських кандидатів на виборах у законодавчий орган Польщі.

З архівно-кримінальної справи довідуємося нові факти життя Т. Даниліва. Так, анкета заарештованого доповнює наявну раніше біографічну інформацію. Його батько був «непролетарського» походження, листоношею. Соціальне походження тридцятилітнього «Фёдора» визначили як вихідця зі службовців, що нова влада сприймала погано. За професією адвокат, безпартійний, на час арешту виконував обов'язки завідувача загального відділу Бучацького районного виконавчого комітету. Неодружений, проживав із матір'ю. Паспорт не видавався, оскільки район не був паспортизований¹⁵. Остання обставина несподівано відіграла важливу роль у житті Т. Даниліва, позаяк він формально зберіг польське громадянство. У провину ставилися виступи з так званими «наклепницькими промовами» в голодоморному 1933 р. і знайдена власноручна помітка на одній із книжок: «Вдовам, померлим з голоду на радянській Україні»¹⁶. Причетність до політичних партій заарештований усіляко заперечував, натомість із роботою в низці громадських організацій погоджувався. Вимогу засудити таку «націоналістичну діяльність» категорично відкинув, вважаючи, що працював для свого народу [7].

Отже, за стандартним звинуваченням і висновком про те, що обвинувачений може переховуватися від слідства, Т. Даниліва запроторили до в'язниці НКВС, де він перебував 15 міс. Справу після кількох допитів відправили в Москву на розгляд

¹³ ЦДІАЛ України. Ф. 205. Оп. 1. Од. зб. 1074. Арк. 2.

¹⁴ Там само. Арк. 7.

¹⁵ ДАТО. Ф. Р-3429. Оп. 3. Спр. 1433. Арк. 9.

¹⁶ Там само. Арк. 2.

Особливої наради при НКВС СРСР. У протоколі цього органу від 29 березня 1941 р. з'явилися лаконічні записи: «Слухали справу № 23260 УНКДБ Тернопільської області [...] українець, колишній польсько-підданий, адвокат, активний член Комітету порятунку України. Постановили ув'язнити як соціально небезпечний елемент у виправно-трудоному таборі на вісім років»¹⁷. Після тюрем у Бучачі, Чорткові, Тернополі, Кіровограді, Харкові Т. Даниліва відправили в Печорський виправно-трудоий табір залізничного будівництва (поселення Абезь у Комі АРСР).

За угодою між СРСР та урядом Польщі у вигнанні від 30 липня 1941 р. для польських громадян оголосили амністію. Т. Даниліва звільнили 15 вересня того року з направленням у м. Бузудук Чкаловської (нині Оренбурзька) обл.¹⁸ Втім уже в дорозі ешелон амністованих польських громадян скерували до Узбекистану, де вони ще працювали на плантаціях бавовника. Т. Даниліву відмовили у прийомі до лав армії генерала В. Андерса, яка тут формувалася, позаяк він називав себе українцем. Згодом це з'єднання перекинули в Іран та Ірак, де воно перейшло в підпорядкування британського командування. За клопотанням польського представника Т. Данилів як цивільна особа виїхав за кордон і вже в Тегерані його записали до польської армії. Він став артилеристом у 2-му корпусі, який на початку 1944 р. перекинули на Італійський фронт.

За будь-яких обставин Т. Данилів позиціонував себе українцем і всіма можливими засобами, зокрема й за допомогою церкви, дбав про національну ідентичність. Далекоглядною справою було те, що він постійно привертав увагу світової громадськості до співвітчизників, котрі у складі військових формувань країн Заходу боролися проти гітлерівців. Це спростовувало твердження радянської пропаганди про нібито масову співпрацю українців із нацистами, які поширювалися задля компрометації самої думки про українську державність.

По війні 2-й корпус залишився в Італії ще на рік. У цей час Т. Данилів доклав зусиль, щоб новостворений Союз українських вояків у польських збройних силах став незалежним від польських військових властей [2, с. 126—127]. На його базі створено Союз самопомочі українців у Великій Британії, а у процесі підготовки до установчого з'їзду було вирішено, що нова організація має об'єднувати не лише колишніх військовиків, але й усіх українців у цій країні [8]. 19 січня 1946 р. в Единбургу постав Союз українців у Великій Британії. Англійський уряд, як того і прагнула нова організація, відмовився репатріювати переміщених осіб, зокрема етнічних українців, у СРСР [9]. А. Гончаренко, котрий прибув з Італії, з табору Ріміні у складі колишніх вояків дивізії «Галичина», активно долучився до діяльності СУБ. Два роки поспіль він працював особистим секретарем почесного голови правління Данила Скоропадського.

У 1947—1952 рр. Т. Даниліва обирали секретарем управи, ради, директором управи, генеральним секретарем Союзу українців у Великій Британії й генеральним секретарем Координаційного осередку українських громадських централь-

¹⁷ Там само. Арк. 37.

¹⁸ ГДА СЗР України. Спр. 12756. Т. 1. Арк. 51.

них установ. У листопаді 1949 — червні 1950 і травні 1952 — листопаді 1953 рр. він був головним редактором часопису СУБ «Українська думка».

Після хірургічної операції на початку 1952 р. не припиняв активної діяльності, що призвело до погіршення стану здоров'я. Через рік Т. Данилів відійшов від справ у Союзі українців у Великій Британії і поселився на Кіпрі¹⁹, який на той час перебував під британським управлінням. Тут він став свідком визвольної боротьби кіпріотів у 1955—1959 рр. і побоювався втручання комуністичних сил, адже «Москва підпалює світ, де може»²⁰. Обставини змусили нарешті відмовитися від статусу ді-пі (переміщеної особи) та подбати про набуття британського громадянства. На той час п'ятдесятирічний Т. Данилів залишався самотнім і мріяв про сім'ю та про власну домівку в Лондоні.

Знання української й російської мов допомогло йому працевлаштуватись у Закордонній радіомовній інформаційній службі США, а в 1965—1975 рр. у Британській телерадіомовній корпорації (Бі-бі-сі). За фахом працював також у Німеччині. У 1972 р. став одним з авторів та донаторів виданої за кордоном книжки «Бучач і Бучачина» [10], засновником і редактором квартальника «За нашу майбутність».

Т. Данилів із незмінною повагою ставився до А. Гончаренка, не забував про нього, ділився своїми планами. Від часу співпраці у СУБ та роботи з Д. Скоропадським між ними зав'язалась міцна дружба, що тривала все подальше життя. У жовтні 1952 р. А. Гончаренко перебрався до США, а в 1960-х рр. уряд УНР в екзилі присвоїв йому звання полковника Армії УНР²¹.

Відстань і час не стали перешкодою для листування, узгодження громадських акцій, заходів, обговорення різноманітних питань життєдіяльності українських емігрантів в Європі та Америці. Оселившись у Клівленді (штат Огайо), А. Гончаренко розповідав Т. Даниліву про настрої серед тутешніх українців. Він виокремлював старше покоління, яке пройшло «чорну школу життя», працюю здобуло певні статки та адаптувалося до місцевих умов, і молодшу генерацію нещодавно прибулих емігрантів, котрі здебільшого сподівалися на зміну політичних умов і не бачили для себе за океаном нової Батьківщини. До них належав сам А. Гончаренко, що мріяв «повернутись до рідної хати»²². На перешкоді консолідації українців стояли, на його думку, політичні партії та групи, які множились, конфліктували та намагалися перетягнути на свій бік молодь. Т. Данилів зі свого боку попереджав, що «більшовики розгойдують велику акцію проти еміграції»²³. Він високо цінував спостереження й роздуми А. Гончаренка і зберігав усю кореспонденцію (зі своїх листів залишав копії).

¹⁹ МІМК. КДОП. ОД. зб. 7.

²⁰ Там само. ОД. зб. 49.

²¹ Про А. Гончаренка див. докл.: Даниленко В., Плекан Ю. Аверкій Гончаренко (1890—1980) в історіографії, публіцистиці та епістолярній спадщині. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. Вип. 53. Вінниця, 2025. С. 50—57.

²² МІМК. КДОП. ОД. зб. 2.

²³ Там само. ОД. зб. 14.

Найціннішим у біографії А. Гончаренка для Т. Даниліва була його роль у бою під Крутами та персональні свідчення, «бо вони найбільш достовірні і авторитетні»²⁴. Оптимізму додавали й слова, адресовані старшому на майже двадцять років і досвідченішому товаришеві: «Мій вояцький дух ще не загинув, а то можете побачити по моїх статтях»²⁵. Своєю чергою А. Гончаренко радів листам від Т. Даниліва, зазначаючи, що від них віє «щирістю, радістю [...] найважливіше — це неугасаєме бажання жити і творити»²⁶.

Для закордонного оточення А. Гончаренко не завжди асоціювався з героєм Крут. Переважали свіжіші знання як про колишнього дивізійника, котрий дбав про допомогу українським військовикам-ветеранам у діаспорі. Та й сам А. Гончаренко працював над спогадами про дивізію «Галичина», і цю працю Т. Данилів усіляко схвалював. Він справедливо вважав, що коли покоління, яке брало участь у тих подіях, відійде, не залишивши споминів, то все це пропаде для історії. Як приклад, згадував неодноразові прохання до відомого серед емігрантів історика й мистецтвознавця В. Щербаківського написати мемуари й чув відповідь: мовляв, ще є час. «Тепер того часу немає», — з прикрістю зазначав Т. Данилів і підкреслював, що всі, хто мав відношення до національної політики, суспільної чи господарської діяльності повинні викласти власні спогади на папері, навіть якщо й немає можливості видати їх друком. На поневоленій Батьківщині намагаються українську історію знищити або приховати, і цього не можна допустити²⁷. Від А. Гончаренка Т. Данилів отримував листи, пронизані вірою, що невдовзі вони зможуть приступити до «національно-державного життя». Відкладеними на десятиліття стали пророчі слова крутянця: «Нелегке воно буде, і буде багато перемог, та все ж щасливими будуть ті, на долю яких випаде та фундаментальна праця»²⁸.

У кореспонденції А. Гончаренка з Т. Данилівим цікаві його спогади про спілкування з гетьманичем. Так, у листах від 9 березня і 24 квітня 1957 р. А. Гончаренко зазначав, що Д. Скоропадський високо цінував працездатність Т. Даниліва як секретаря, та О. Фундака — як голови СУБ²⁹. Але найбільше запам'ятався заповіт гетьмана своєму синові: «Даниле, я пірвав усі зв'язки з москалями, до них повороту немає, будь чесним сином укр[аїнського] народу та носієм нашої ідеї»³⁰. Цей заповіт, як сказав А. Гончаренкові особисто гетьманич, він і намагався виконати. Найбільшою його турботою була справа консолідації українських політичних угруповань. Про особистість Д. Скоропадського і свої взаємини з ним А. Гончаренко розповів в окремому листі до Т. Даниліва³¹, проте спомини писати відмовився, мотивуючи це браком політичного досвіду й небажанням ставати на «руйнівний шлях» в оцінці

²⁴ Там само. Од. зб. 12.

²⁵ Там само. Од. зб. 14.

²⁶ Там само. Од. зб. 8.

²⁷ Там само. Од. зб. 32.

²⁸ Там само. Од. зб. 15.

²⁹ Там само. Од. зб. 21—22.

³⁰ Там само. Од. зб. 21.

³¹ Там само. Од. зб. 22.

подій, які бачив і про які чув після 1917 р. «На відміну від англосаксів, здатних до повної консолідації, ми нещасливі у цьому відношенні», — писав А. Гончаренко, критично сприймаючи свій обов'язок розповісти про загальноукраїнські справи³². Т. Данилів утім намагався переконати його підготувати бодай рукопис мемуарів, «бо історія пишеться не тільки на основі споминів міністрів, але також і на основі споминів осіб, що займали і менш важні становища, часом і незаметні»³³.

У листах до А. Гончаренка Т. Данилів висловлював велику стурбованість становищем у радянській Україні. Вже тоді він побоювався, що українському народові загрожує асиміляція. Перетворення на «советських людей» означатиме, що тільки російське все добре, передове й важливе, а українство — «то якийсь регіональний додаток». Для досягнення своїх цілей, писав він А. Гончаренку в листі від 7 грудня 1958 р., Москва пустила в рух колосальну машину та запрягла самих українців, і це величезна небезпека. Частина українських емігрантів не усвідомлює цього, піддається на радянську пропаганду. Протидіяти екзистенційній загрозі для української нації вигнанці можуть, стверджував Т. Данилів у листі від 12 травня 1959 р., своєю добре поставленою науковою працею³⁴. Адресат поділяв його занепокоєння, однак заперечував, що плани, які давно й системно впроваджує московський центр, можливо зупинити науковим доробком — потрібні фінанси, формування свідомості, преса³⁵. Російщення в УРСР настільки вражало Т. Даниліва, що деякі його листи до А. Гончаренка перетворилися на документи програмного характеру, де містився заклик до дій, насамперед розвитку українознавства в еміграції, спроможного викривати перед усім світом лицемірство і підступність Москви. «Станьте апостолом тої справи [...] Мусимо зробити все, щоб зберегти нас як націю там, на українських землях»³⁶.

А. Гончаренко відгукнувся на звернення, невдовзі мав у США впливових однодумців і розгорнув організаційну роботу. У цьому йому допомагав, зокрема, В. Приходько, давній приятель із часів спільної праці в 1918—1919 рр. на Поділлі, колишній професор Української господарської академії в Подєбрадах³⁷. Допитливими слухачами були члени українських молодіжних організацій у США та люди старшого віку, яких цікавила участь А. Гончаренка у визвольних змаганнях і служба в дивізії «Галичина». Він докладно написав про це Т. Даниліву, звертаючи увагу на поставлені перед ним питання: чия провина, що свого війська не могли створити, адже ж усі знали, що боротьба з ворогом неминуча і цей ворог на нашій землі мав свої війська та формував загони з робітників арсеналів й інших робітничих скупчень — як же це влада толерувала? А. Гончаренко мав усі окремо записані доповіді, втім видавці ними не зацікавилися. Радянські органи держбезпеки проводили активні та різноманітні заходи, щоб не допустити об'єднання, консолідації

³² Там само. Од. зб. 34.

³³ Там само. Од. зб. 35.

³⁴ Там само. Од. зб. 46, 50.

³⁵ Там само. Од. зб. 47.

³⁶ Там само. Од. зб. 50.

³⁷ Там само. Од. зб. 57.

закордонних українців, внести розкол, непорозуміння, підживлювати чвари, очорнити співпрацею з нацистами, тримати в інформаційному вакуумі [11, с. 41—61].

Т. Данилів працював над тим, щоб якомога більше українців на чужині знали правду про історію та культуру народу, національно-визвольну боротьбу, її героїв. Користуючись своїми можливостями, в різний час він замовляв статті для англословянських видань у країнах Заходу М. Глобенку, О. Оглоблину, Н. Полонській-Василенко, перекладав їхні праці³⁸. Тривалий час був постійним автором часопису СУБ «Українська думка», у 1966 р. видав брошуру до 80-річчя засновника «Пласту» О. Тисовського [12].

У середовищі українських емігрантів, особливо серед молоді, Т. Данилів усіляко популяризував постать А. Гончаренка, поширював його спогад «Бій під Крутами». Для видання пластунів «Юнак» він підготував статтю, а її копію надіслав А. Гончаренкові з проханням не відмовлятися, коли його після публікації проситимуть виступити перед молодіжною аудиторією. В такий спосіб намагався оживити пам'ять про подвиг під Крутами. Його дуже непокоїло, що героїка визвольної боротьби забувається, з'являється багато фальші та перекручень. У своїх листах Т. Данилів звертав увагу А. Гончаренка на справжню катастрофу для виховання української молоді через бездіяльність «забронзовілих» патріотів і вважав обов'язком активно доносити до людей правду про Крути³⁹. Таку ж статтю з біографією А. Гончаренка та описом подій 29 січня 1918 р. Т. Данилів адресував і до інших українських видань. У статтях зазначав: комендант того бою живе в Америці, в Пармі (передмістя Клівленда) і є нагода дізнатися про все з першоджерел.

Важливо підкреслити, що як Т. Данилів, так і А. Гончаренко однаково оцінювали значення Крут, і їхні висновки позначилися на сучасній українській історіографії. Той бій, писав Т. Данилів, славний тим, що не дав можливості більшовицьким військам зайняти Київ — осідок уряду Української держави, Центральної Ради, а оборонцем України виступила патріотична молодь. Трагічність події — у загибелі українських вояків і старшин. Віддаючи належне командирові, Т. Данилів стверджував, що катастрофи не трапилося, зокрема, завдяки «військовим вмілостям і компетентності у командуванні» сотника А. Гончаренка⁴⁰.

І все ж українська молодь у західних країнах не мала релевантної відповіді на питання про перебіг й оцінку бою під Крутами. І тут зусиль Т. Даниліва та А. Гончаренка було замало, поки справою не перейнявся підполковник В. Зарицький⁴¹. Завдяки Комітету для відзначення 50-х роковин створення формування сівових стрільців (почесний голова генерал-хорунжий Р. Дашкевич, голова В. Зарицький) у 1969 р. побачило світ ювілейне видання, до якого ввійшли й спогади А. Гонча-

³⁸ Там само. Од. зб. 64.

³⁹ Там само. Од. зб. 69.

⁴⁰ Там само. Од. зб. 70.

⁴¹ У 1974 р. військовий міністр уряду УНР в екзилі присвоїв колишньому командирові батареї та в. о. командира гарматного полку сівових стрільців Армії УНР В. Зарицькому звання полковника. Як і раніше надане звання А. Гончаренку, цей акт, маючи символічне значення, свідчив про визнання заслуг у боротьбі за незалежність України.

ренка [13]. Пізніше В. Зарицький видав їх окремою брошурою разом з іншими матеріалами з метою спростування суперечливих інформацій про Крути [14, с. 57]. В післямові він написав, що версії А. Гончаренка й І. Лоського, колишнього студента, учасника бою під Крутами та науковця, є тим правдивим історичним джерелом, на яке слід спиратися в дослідженнях. У незалежній Україні ця праця лягла в основу новітніх видань [15—16].

Розповідаючи Т. Даниліву про свої виступи перед молоддю, на телебаченні, про публікації, А. Гончаренко з прикрістю відгукувався про редактора журналу «Вільна Україна» С. Ріпещького, якому впродовж чотирьох років надіслав понад 400 стор. своїх споминів, але їх так і не було надруковано⁴². Хвороби серйозно переслідували А. Гончаренка, проте він уважно стежив за публікаціями у пресі та обурювався з приводу фальсифікацій, підписаних псевдонімом «Крутянин»⁴³. Справою популяризації подвигу українських студентів і військовиків майже цілком перейнявся Т. Данилів, повідомляючи А. Гончаренкові про всі згадки про нього у виданнях і часописах, про рецензії на спомини та врочисті заходи з нагоди річниці бою під Крутами.

Обидва діячі не знали, що опинилися під прицілом радянських органів. Об'єктом уваги КДБ, крім політичних організацій українських емігрантів, були молодіжні осередки, дослідники та особи, чию активність можна було б використати для провокацій⁴⁴. На «українського націоналіста» Т. Даниліва, зокрема, в 1971 р. «по лінії» 1-го головного управління КДБ (зовнішня розвідка) було заведено справу «оперативної розробки» з кодовою назвою «Протестант». Щоб підштовхнути його до протистояння й поглиблення розколу в діаспорі, було виготовлено листи від імені українських молодіжних структур та окремих емігрантів до керівників організацій українців за кордоном на підтримку створення Т. Данилівим об'єднання, альтернативного Союзу українців у Великій Британії⁴⁵. Завдання було виконане й листи відправили на погодження в Москву. Згодом їх тричі використовували для підриву позицій СУБ⁴⁶. Результатом радянської роботи стало блокування британською владою рахунків організації. Втім «підходів» до Т. Даниліва для впливу на нього та для компрометації не знайшли, «зв'язків» у СРСР не встановили, тож 1974 р. справу оперативної розробки здали в архів.

У квітні 1989 р. Т. Даниліва було віднесено до числа тих, хто підпадає під дію ст. 1 указу Президії Верховної Ради СРСР «Про додаткові заходи з відновлення справедливості стосовно жертв репресій, які мали місце в період 30-х — 40-х років». Так радянська партійно-державна влада «відновила справедливість», записавши це у висновку за матеріалами архівно-кримінальної справи 1940 р. В адресному столі на запит КДБ відповіли, що «Данилів Ф. Ю.» в Тернополі не проживає, а родичів, яким можна було б повідомити про реабілітацію, «не вдалося виявити». Помер Теодор Данилів 7 лютого 2003 р. в Лондоні.

⁴² МІМК. КДОП. Од. зб. 77.

⁴³ Там само. Од. зб. 78.

⁴⁴ ГДА СЗР України. Ф. 1. Спр. 11776. Т. 12. Арк. 60—87.

⁴⁵ Там само. Спр. 12756. Т. 1. Арк. 10—11.

⁴⁶ Там само. Арк. 19.

Листування Т. Даниліва й А. Гончаренка збереглося, склавши основу колекції документів особового походження Музею історії міста Коломиї. Стиль написання, мовні особливості, докладне знання людей і подій, історична логіка вказують на автентичність виявленого епістолярію. Враховуючи організаційні здібності, обов'язковість, системність у діловодстві Т. Даниліва, перспективним напрямом досліджень можуть стати інші підготовлені чи отримані ним численні документи, листи та реалізація їх інформаційного потенціалу.

Біографічні відомості про Т. Даниліва донедавна обмежувалися загальними характеристиками. Відновленню справедливості сприяла стаття в «Енциклопедії сучасної України» кураторки Бібліотеки й архіву ім. Т. Шевченка в Лондоні Л. Пекарської [1]. Внутрішня і зовнішня критика джерел дає змогу глибше розкрити окремі сторінки життя та громадської діяльності Т. Даниліва, його соратників, однодумців. В умовах еміграції А. Гончаренко і Т. Данилів змогли відстояти та зберегти для нащадків пам'ять про подвиг героїв Крут у боротьбі за національну державність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Pekarska, L. Danyliv Teodor-Tadei. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*. Kyiv, 2007. 4: 201 [in Ukrainian].
[Пекарська Л. Данилів Теодор-Тадей. *Енциклопедія сучасної України*. Т. 4. Київ, 2007. С. 201].
2. Trembliain, E. Teodor Danyliv. V imia ukraintsv ta liudyny. Lviv, 2000 [in Ukrainian].
[Трембляйн Е. Теодор Данилів. В ім'я українців та людини. Пер. з англ. Ольги Тимошенко. Львів, 2000. 132 с.].
3. Melnyk, P. Buchatska himnaziia v 20-kh — 30-kh rr. XX st. *Buchach i Buchachchyna: Istorychno-memuarnyi zbirnyk*. New York; London; Paris; Sydney; Toronto, 1972. 212-213 [in Ukrainian].
[Мельник П. Бучацька гімназія в 20-х — 30-х рр. XX ст. *Бучач і Бучаччина: Історично-мемуарний збірник*. Гол. ред. М. Островерха. Нью-Йорк; Лондон; Париж; Сідней; Торонто, 1972 (серія «Український архів», т. XXVII). С. 212—213].
4. Kozak, O. Nestayky: sviashchennyha dynastiia UHKЦ iz Halychyny. URL: <https://ugcc.ua/data/nestayky-svyashchennyha-dynastiya-ugkts-iz-galychyny-6587/> [in Ukrainian].
[Козак О. Нестайки: священнича династія УГКЦ із Галичини. URL: <https://ugcc.ua/data/nestayky-svyashchennyha-dynastiya-ugkts-iz-galychyny-6587/> (дата звернення: 12.08.2025)].
5. Baranovskyi, R. Plast u Buchachi (spohad). *Buchach i Buchachchyna: Istorychno-memuarnyi zbirnyk*. New York; London; Paris; Sydney; Toronto, 1972. 278-279 [in Ukrainian].
[Барановський Р. Пласт у Бучачі (спогад). *Бучач і Бучаччина: Історично-мемуарний збірник*. Гол. ред. М. Островерха. Нью-Йорк; Лондон; Париж; Сідней; Торонто, 1972 (серія «Український архів», т. XXVII). С. 278—279].
6. Honcharenko, A. Bii pid Krutamy. *Za derzhavnist: Materialy do istorii Viiska Ukrainskoho*. Warszawa, 1938. 9: 152 [in Ukrainian].
[Гончаренко А. Бії під Крутами. *За державність: Матеріали до історії Війська Українського*. Зб. 9. Гол. ред. М. Садовський. Варшава, 1938. С. 152].
7. Danyliv, T. Deshcho pro sebe samoho. *Za nashu maibutnist* (London). 19.07.1979 [in Ukrainian].
[Данилів Т. Дещо про себе самого. *За нашу майбутність* (Лондон). 19.07.1979].
8. Kravets, R. Soiuz ukrainskykh voiakiv u polskykh zbroinykh sylakh. URL: <https://www.ukrainiansintheuk.info/ukr/03/suvpzs-u.htm> [in Ukrainian].

- [Кравець Р. Союз українських вояків у польських збройних силах. URL: <https://www.ukrainiansintheuk.info/ukr/03/suvpzs-u.htm> (дата звернення: 22.05.2025)].
9. Izviestii. 10.06.1947 [in Russian].
[Известия. 10.06.1947].
 10. Buchach i Buchachchyna: Istorychno-memuarnyi zbirnyk. New York; London; Paris; Sydney; Toronto, 1972 [in Ukrainian].
[Бучач і Бучаччина: Історично-мемуарний збірник. Гол. ред. М. Островерха. Нью-Йорк; Лондон; Париж; Сідней; Торонто, 1972 (серія «Український архів», т. XXVII). 944 с.].
 11. Danylenko, V. (Comp.). Vlada URSR i zakordonni ukraintsi (1950—1980-ti rr.): Dok. i mat. Kyiv, 2017 [in Ukrainian].
[Влада УРСР і закордонні українці (1950—1980-ті рр.): Док. і мат. Упор. В. Даниленко. Київ: Смолоскип, 2017].
 12. Danyliv, T. Osnovopolozhnyk Plastu. München: Molode zhyttia, 1966 [in Ukrainian].
[Данилів Т. Основоположник Пласту. Мюнхен: Молоде життя, 1966. 46 с.].
 13. Korpus sichovykh striltsiv: 1917—1967: Voienno-istorychnyi narys. Chicago, 1969 [in Ukrainian].
[Корпус січових стрільців: 1917—1967: Воєнно-історичний нарис. Чикаго, 1969. 664 с.].
 14. Zarytskyi, V. Krutianska podiia. Chicago, 1972 [in Ukrainian].
[Зарицький В. Крутянська подія. Чикаго, 1972].
 15. Voiko, O. (Comp.). Kruty: 29 sichnia 1918 r. Kyiv, 2007 [in Ukrainian].
[Крути: 29 січня 1918 р. Упоряд. О. Бойко. Київ, 2007. 96 с.].
 16. Zinkevych, O. & Zinkevych, N. (Comps.). *Kruty: Zbirka u pamiat heroiv Krut*. Kyiv, 2017 [in Ukrainian].
[Крути: Збірка у пам'ять героїв Крут. Вид. 2-ге. Упоряд. Осип і Надія Зінкевичі. Київ, 2017. 423 с.].

Надійшла / Received 22.09.2025

Vasyl DANYLENKO

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Professor at the Department of Philosophy,
National Academy of the Security Service of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
vasyl.danylenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-3535-9980>

Yurii PLEKAN

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Docent,
Director of the Museum of the History of the City of Kolomyia (Kolomyia, Ukraine)
yra.plekan@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-1892-2946>

LIFE PATH OF T. DANYLIW AND HIS CORRESPONDENCE WITH A. HONCHARENKO

The aim is to reveal the life path of public figure T. Danyliw, one of the founders and General Secretary of the Association of Ukrainians in Great Britain, in the light of archival documents and correspondence with A. Honcharenko, commander of the Ukrainian units in the Battle of Kruty on January 29, 1918. **The methodological** basis consists of content analysis of sources, historical-biographical and prosopographical analysis, as well as historical-genetic, imagological, and case study methods. **The scientific novelty** lies in the fact that, based on archival documents introduced into scholarly circulation for the first time and newly discovered personal materials, the biographi-

cal information about T. Danyliw and his milieu has been clarified and expanded, including his dedicated efforts to affirm in European and American countries the truth about the Ukrainian liberation movement, particularly the battle against Bolshevik forces at Kruty. **Conclusions.** From a young age, T. Danyliw distinguished himself as a determined supporter of the idea of Ukrainian national liberation. The harsh conditions of the interwar hardships in the Western Ukrainian lands where he was born and raised, the grind of Soviet communist repressions, World War II, and life in exile did not break Danyliw's will. He became one of the founders of the Association of Ukrainians in Great Britain, a close friend of A. Honcharenko, the commander of the Ukrainian units in the Battle of Kruty, and a promoter of the heroism of Ukrainian youth. Through the lens of archival documents and epistolary heritage, the life path and contributions of T. Danyliw to the preservation of the national identity and historical memory of the Ukrainian people are revealed better.

Keywords: *Teodor Danyliw, Averkii Honcharenko, public activity, emigration, Association of Ukrainians in Great Britain (AUGB), biography, epistolary heritage, Battle of Kruty.*